

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
УМАНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПАВЛА ТИЧИНИ
ІНСТИТУТУ СОЦІАЛЬНОЇ ТА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ
ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНОЇ ТА ПСИХОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ

ПЕРЕПЕЛЮК Т.Д.

ДИФЕРЕНЦІЙНА ПСИХОЛОГІЯ

СЕМІНАРСЬКО – ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ

УМАНЬ, 2015

УДК
ББК
П 27

Диференційна психологія: Семінарсько – практичні заняття. – Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, 2012, – 44 с.

Розробники:

Перепелюк Т. Д. , кандидат психологічних наук, доцент.

Рецензенти:

І.О. Вахоцька, кандидат психологічних наук, доцент

О.А. Демчук, старший викладач кафедри психології

*Затверджено радою факультету соціальної та психологічної освіти
Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини*

(протокол № 4 від 12 листопада 2015 р.)

ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ДИФЕРЕНЦІЙНА ПСИХОЛОГІЯ (ФСПО)

Курс: Підготовка спеціалістів	Напрямок, спеціальність, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни
<p>Кількість кредитів, відповідних ECTS: 2,5</p> <p>Модулів: 2</p> <p>Змістових модулів: 2</p> <p>Загальна кількість годин: 75</p>	<p>Шифр та назва напрямку: Галузь знань: 03012 Соціально-політичні науки. Напрямок: 6.030103 Практична психологія. Спеціальність: соціальна педагогіка.</p> <p>Галузь знань: 0101 Педагогічна освіта. Напрямок: 6.010106 Соціальна педагогіка. Освітньо-кваліфікаційний рівень: <i>бакалавр</i></p>	<p>Обов'язкова</p> <p>Рік підготовки: 3</p> <p>Семестри: 5</p> <p><i>Лекції (теоретична підготовка): 10 год.</i></p> <p>Практичні заняття (семінарські і лабораторні): 10 (6) год.</p> <p>Індивідуальна робота: 25 год.</p> <p>Самостійна робота: 24 год.</p> <p>Види контролю: <i>екзамен</i></p>
<p>Кількість кредитів, відповідних ECTS: 3</p> <p>Модулів: 2</p> <p>Змістових модулів: 2</p> <p>Загальна кількість годин: 90</p>	<p>Галузь знань: 1301 Соціальне забезпечення. Напрямок: 6.130102 Соціальна робота. Освітньо-кваліфікаційний рівень: <i>бакалавр</i></p>	<p>Обов'язкова</p> <p>Рік підготовки: 2</p> <p>Семестри: 3, 4</p> <p><i>Лекції (теоретична підготовка): 8 / 6 год.</i></p> <p>Практичні заняття (семінарські і лабораторні): 8 / 10 год.</p> <p>Індивідуальна робота: 29 год.</p> <p>Самостійна робота: 29 год.</p> <p>Види контролю: <i>залік</i></p>

ДИФЕРЕНЦІЙНА ПСИХОЛОГІЯ (ПГФ)

Курс: Підготовка спеціалістів	Напрямок, спеціальність, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни
Кількість кредитів, відповідних ECTS: 3 Модулів: 2 Змістових модулів: 2 Загальна кількість годин: 90	Шифр та назва напрямку: Галузь знань: 0401 Природничі науки. Напрямок підготовки: 6.040102 Біологія. Додаткова спеціалізація: 6.030103 Практична психологія. Освітньо-кваліфікаційний рівень: <i>бакалавр</i>	Обов'язкова Рік підготовки: 4 Семестри: 8 <i>Лекції (теоретична підготовка): 16 год.</i> Практичні заняття (семінарські і лабораторні): 16 год. Індивідуальна робота: 29 <i>год.</i> самостійна робота: 29 год. Види контролю: <i>залік</i>

Семінарське заняття №1

Тема. Предмет, історія та основні напрями диференційної психології.

План

1. Диференційна психологія як наука.
2. Етапи розвитку диференційної психології.
3. Поняття психологічної норми.
4. Напрямки диференційно-психологічних досліджень.
5. Становлення концептуальних ідей диференційної психології.

Основні поняття: диференціація, індивідуалізація, закономірності, відмінності, метод, аналіз, норма, стереотипи, об'єкт дослідження.

Основна література:

1. Палій А.А.. Диференціальна психологія: Навч. посіб.-Київ.: «Академвидав».2010.430с.
2. Нартова-Бочавер С.К. Дифференциальная психология: Уч.пособ.-М.: Флинта, Московский психолого-социальный институт,2006.270с.
3. Анастаси А. Дифференциальная психология.-М.: Апрель-Пресс,2001.745с.
4. Анастаси А. Психологическое тестирование: В 2-х кн.: Пер. с англ.-М.: Педагогика.1982.678с.
5. Машков В.Н. Дифференциальная психология человека: Уч.пособ.: С.-П.: Питер.2008.288с.
6. Психологічна енциклопедія. Упорядник Степанов О.М.-Київ.: «Академвидав».2006.424с.
7. Рабочая книга школьного психолога / Виктор Шапарь, Александр Тимченко, Валерий Швыденко.-М.: АСТ; Харьков: Торсинг,2007.-672с.
8. Практическая психология в тестах / Состав. Р.Римская, С.Римский.-М.: АСТ,2000.-394с.
9. Серія: Психологічний інструментарій.

Індивідуальне навчально-дослідне завдання:

1. Діагностувати рівні прояву пізнавальної сфери у дітей(школярів, дорослих) однакового віку і статі.
2. Написати повідомлення щодо прикладів психологічної норми.
3. Написати реферат по темі дослідження біографії видатних психологів, основоположників диференціальної психології.

Семінарське заняття №2

Тема. *Методи диференціальної психології.*

План

1. Класифікація методів диференційної психології.
2. Загальнонаукові методи.

3. Психогенетичні методи.
4. Історичні методи (методи аналізу документів).
5. Власно психологічні методи.
6. Канали отримання інформації про індивідуальні методи.
7. Прийоми і способи наукової класифікації.

Основні поняття: принципи диф.психології, методологія, методи, психогенетичні методи, історичні методи, тести, анкетування, математичні методи, статистичні методи, L-дані, T-дані, Q-дані, наукова класифікація, соціально-психологічні методи,

Основна література:

1. Анастаси А. Психологическое тестирование: В 2-х кн.: Пер. с англ.-М.: Педагогика. 1982. 678с.
2. Зинченко В.П., Мамардашвили М.К. Об объективном методе в психологии // Вопросы философии.-1977.-№7.-С.109-125.
3. Максименко С.Д. Проблема метода в психологии / Хрестоматия по психологии.
4. Максименко С.Д., Носенко Є.Л. Експериментальна психологія.- К.: Центр учбової літератури, 2008.
5. Людмила Копець. Класичні експерименти в психології.- К.: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2010.с.284.
6. Миллер С. Психология развития: методы исследования.-СПб.: Питер, 2002.
7. Мещерякова Б.Г., Зинченко В.П. Современный психологический словарь.-М.: «прайм-ЕВРОЗНАК», 2007.с.490.

Індивідуальне навчально-дослідне завдання:

1. Дослідити індивідуальні особливості людини, використовуючи різноманітні методи дослідження (7 методик).
2. Створити геніанологічне дерево власної родини.

Семінарське заняття №3

Тема. *Індивід, особистість, індивідуальність.*

План

1. Взаємодія середовища і спадковість.
2. Сучасне розуміння спадковості та середовища.
3. Індивід, особистість, індивідуальність.
4. Диференційна психофізіологія як наукова база психології індивідуальних відмінностей.
5. Спеціальна теорія індивідуальності.

Основні поняття: середовище, спадковість, генотип, психофізіологія, біогенетична теорія, соціогенетична теорія, двофакторні теорії, ВНД, мікросистема, мезосистема, екзосистема, макросистема, людина і тварина, організм, біотип, індивід, особистість, індивідуальність.

Основна література:

1. Палій А.А.. Диференціальна психологія: Навч. посіб.-Київ.: «Академвидав». 2010. 430с.
2. Нартова-Бочавер С.К. Дифференциальная психология: Уч.пособ.-М.: Флинта, Московский психолого-социальный институт, 2006. 270с.
3. Анастаси А. Дифференциальная психология.-М.: Апрель-Пресс, 2001. 745с.
4. Анастаси А. Психологическое тестирование: В 2-х кн.: Пер. с англ.-М.: Педагогика. 1982. 678с.
5. Леонтьев А.Н. Индивид и личность // Психология индивидуальных различий. Тексты.-М.: 1982.-С.15-20.
6. Леонгард К. Акцентуированные личности.-Ростов на Дону.: Феникс, 2000.-536с.
7. Личко А. Е. Типы акцентуаций характера и психопатий у подростков.-М.: ЭКСМО, 1999.

Індивідуальне навчально-дослідне завдання:

1. Провести дослідження за методикою багатфакторного дослідження особистості.

2. Опитувальник Шмішека.
3. Тест «Автопортрет», «Малюнок сім'ї», «Неіснуюча тварина».

Семінарське заняття №4

Тема. *Індивідуальні характеристики: асиметрія півкуль і темперамент.*

План

1. Асиметрія півкуль та її прояви.
2. Формування асиметрії в онтогенезі.
3. Темперамент як властивість індивідуальності.
4. Конституційні теорії темпераменту.
5. Психологічні теорії темпераменту.
6. Структура темпераменту в теорії В.М. Русалова.

Основні поняття: онтогенез, асиметрія півкуль, темперамент, церебральне домінування, гуморальна типологія, конституційна типологія, психологічна типологія темпераменту, стать, фактор середовища, генетичний фактор, патологічний фактор, сила і слабкість та стабільність і нестабільність емоцій, ергічність, пластичність, швидкість.

Основна література:

1. Анастаси А. Дифференциальная психология.-М.: Апрель-Пресс,2001.-745с.
2. Палій А.А. Дифференціальна психологія:Навч.посіб.-Київ.: «Академвидав».2010.- 430с.
3. Егорова М.С. Психология индивидуальных различий. -М.: Планета детей, 1997.- 326с.
4. Кант И. О темпераменте // Психология индивидуальных различий. Тексты.- М., 1982.- С.148 -152.
5. Ковалев А.Г., Мясищев В.Н. Темперамент и характер // Психология индивидуальных различий. Тексты.- М., 1982.- С.167-171.
6. Кречмер Э.Строение тела и характер // Психология индивидуальных различий. Тексты.- М., 1982.-С.219-247.

7. Мерлин В.С. Отличительные признаки темперамента // Психология индивидуальных различий. Тексты.- М., 1982.- С.160-166.
8. Мещерякова Б.Г., Зинченко В.П. Современный психологический словарь. -М.: «прайм-ЕВРОЗНАК», 2007.с.490.
9. Небылицин В.Д. Темперамент // Психология индивидуальных различий. Тексты.- М., 1982.- С.153-159.
10. Психология конституциональных различий у У.Шелдона (резюме) // Психология индивидуальных различий. Тексты.- М., 1982.- С.248-251.
11. Русалов В.М. Пол и темперамент // Психологический журнал.- Т.14. – 1993.- №6.- С.55-64.
12. Шелдон У. Анализ конституциональных различий по биографическим данным // Психология индивидуальных различий. Тексты.- М., 1982.-С.252-261.

Індивідуальне навчально-дослідне завдання:

1. Опитувальник структури темперамента за Русаловим В.М.
2. Опитувальник Айзенка Г.-Ю.
3. Методика Шмішека для виявлення акцентуації характеру і темперамента.

Семінарське заняття №5

Тема. Психологія характеру.

План

1. Місце характеру в структурі індивідуальності.
2. Психологія характеру в роботах А.Ф. Лазурського.
3. Класифікація психологічних типів за К.- Г.Юнгом.
4. Теорія рис Г.-Ю. Айзенка.
5. Типологія характеру Г. Хейманса -Р. Ле Сенна.
6. Характер як відповідь людини на фрустрації.
7. Формування характеру.

Основні поняття: характер, фрустрація, акцентуація, класифікація, патохарактерологічний розвиток, виховання, «ендопсихіка», «екзопсихіка».

Основна література:

1. Ананьев Б.Г. Строеие характера // Психология индивидуальных различий. Тексты.- М., 1982.-С.172-178.
2. Ганнушкин П.Б. Клиника психопатий...// Психология индивидуальных различий. Тексты.- М., 1982.-С.262-269.
3. Лазурский А.Ф. Классификация личностей // Психология индивидуальных различий. Тексты.- М., 1982.-С.179 - 198.
4. Левитов Н.Д. Проблема характера в современной психологии // Психология индивидуальных различий. Тексты.- М., 1982.- С.69-73.
5. Леонгард К. Акцентуированные личности. - Ростов/н/Д.:Феникс, 2000.- 530 с.
6. Личко А.Е. Типы акцентуаций характера и психопатий у подростков.- М.: ЭКСМО, 1999.- 407 с.
7. Роль среды и наследственности в формировании индивидуальности человека / Под ред. И.В. Равич-Щербо.- М.: Педагогика, 1988.-330с.
8. Робер М.-А., Тильман Ф. Психология индивида и группы.- М.:, 1988.- 256с.

Індивідуальне навчально-дослідне завдання:

1. Диференціально-діагностичний опитувальник (ДДО).
2. Методика багатофакторного дослідження особистості за Р.Кеттеллом.
3. Визначення нахилу до фрустрації при допомозі коміксів (методика Розенцвейга).

Семінарське заняття №6

Тема. *Психологія здібностей.*

План

1. Здібності в структурі індивідуальності.
2. Структура здібностей.
3. Характеристика здібностей.
4. Дослідження інтелектуальних здібностей.
5. Теорії множинності інтелектів.
6. Джерела варіативності інтелекту.

7. Поняття обдарованості і геніальності.
8. Геніальність у роботах В.П. Єфромсона.

Основні поняття: здібності, інтелект, обдарованість і геніальність.

Основна література:

1. Дружинин В.Н. Психологическая диагностика способностей: теоретические основы. Ч.1, 2.-Саратов,1990.
2. Палій А.А.. Диференціальна психологія: Навч. посіб. - Київ.: «Академвидав». 2010. - 430с.
3. Нартова-Бочавер С.К. Дифференциальная психология: Уч. пособ.-М.: Флинта, Московский психолого-социальный институт,2006. - 270с.
4. Анастаси А. Дифференциальная психология.-М.: Апрель-Пресс,2001. - 745с.
5. Анастаси А. Психологическое тестирование: В 2-х кн.: Пер. с англ.-М.: Педагогика.1982.678с.
6. Машков В.Н. Дифференциальная психология человека: Уч.пособ.: С.-П.: Питер.2008. - 288с.
7. Психологічна енциклопедія. Упорядник Степанов О.М.-Київ.: «Академвидав».2006. - 424с.
8. Эфроимсон В.П. Предпосылки гениальности // Человек.-1997.- №2-6.1998.-№1.

Індивідуальне навчально-дослідне завдання:

1. Вербальний тест Айзенка.
2. Методика Амтхауера.
3. опитувальник Міні-Мульт.
4. Методика Равена (тест «Прогресивні матриці»).
5. Методика «Числові ряди» (дитячий варіант).

Семінарське заняття №7

Тема. *Типологічні підходи до вивчення особистості і характеру.*

План

1. Класифікація як науковий метод.
2. Психологічні типи, виділені К.Г. Юнгом.
3. Клініко - екзистенціальна типологія характеру.
4. Психоаналітична діагностика Ненсі Мак Вільямс.

Основні поняття: диференціація, індивідуалізація, закономірності, відмінності, особистість і характер.

Основна література:

1. Анастаси А. Дифференциальная психология.-М.: Апрель-Пресс,2001. - 745с.
2. Анастаси А.Психологическое тестирование:В 2-х кн.:Пер. с англ.-М.:Педагогика.1982. - 678с.
3. Леонтьев А.Н. Индивид и личность // Психология индивидуальных различий.Тексты.-М.:1982.-С.15-20.
4. Леонгард К. Акцентуированные личности.-Ростов на Дону.:Феникс,2000.- 536с.
5. Годфруа Жо.Что такое психология.Кн.1и2.-М., 1992.
6. Юнг К.Психологические типы.-Спб.:Ювента;М.: Прогрес, 1995.-711с.
7. Фармагей О.І. Діагностика акцентуацій особистості за почерком .Методика, описи, використання.-К., Кий.2010.- 200с.

Індивідуальне навчально-дослідне завдання:

- 1.Дослідити інтроверсію та екстроверсію.
- 2.Діагностика акцентуацій особистості за почерком (методика Фармагей О.І.).
- 3.Методика визначення типу характеру за Юнгом К.

Семінарське заняття №8

Тема. Предметно-змістовні характеристики: психологія рис характеру.

План

1. Рис як психологічна категорія.
2. Перші спроби виділення факторної структури особистості.
3. Теорія рис розроблена Г. Айзенком.
4. Теорія рис особистості в теорії Р.Б. Кеттелла.
5. Модель Великої П'ятірки.

Основні поняття : риси характеру , типи характеру, інтроверсія та екстроверсія, активність, емоційність, домінування, депресія, співробітництво, рефлексивність.

Основна література:

1. Анастаси А. Дифференціальна психологія.-М.: Апрель-Пресс,2001. - 745с.
2. Анастаси А.Психологічне тестування:В 2-х кн.:Пер. с англ.-М.:Педагогіка.1982. - 678с.
3. Леонтьев А.Н. Индивид и личность // Психологія індивідуальних різниць.Тексти.-М.:1982.-С.15-20.
4. Леонгард К. Акцентуированні особистості.-Ростов на Дону.:Фенікс,2000.-536с.
5. Годфруа Жо. Что такое психологія.Кн.1 и 2.-М., 1992.
6. Юнг К.Психологічні типи. -Спб.: Ювента; М.: Прогрес, 1995.- 711с.

Індивідуальне навчально-дослідне завдання:

- 1.Методика диференціальної діагностики депресивних станів Зунге.
- 2.Методика диференціальної діагностики депресивних станів В.А.Жмурова.
- 3.Методика диференціальної діагностики потреби у пошуку відчуттів М.Цукермана.

Семінарське заняття №9

Тема. *Психологія статі.*

План

1. Стать в структурі індивідуальності.
2. Теорія розвитку статевої ідентичності.
3. Еволюційна теорія статі В.А. Геодакяна.
4. Етологія статі.
5. Нейроандрогенетична теорія Л. Елліса.
6. Статеві відмінності в психологічних якостях.

Основні поняття : Стать, ідентичність, гендер, етологія , шлюб, домінування статі, фемінність, маскуліність, моногамія.

Основна література:

1. Анастаси А. Дифференціальна психологія.-М.: Апрель-Пресс,2001. - 745с.
2. Анастаси А.Психологічне тестування:В 2-х кн.:Пер. с англ.-М.:Педагогіка.1982. - 678с.
3. Ільченко І.С., Перепелюк Т.Д. Різновиди соціально-психологічних тренінгів. Навч.посіб.-Умань.: ПП Жовтий О.О.2011. – 264с.
4. Корольчук М.С., Перепелюк Т.Д. та ін. Психологія сімейних взаємин: Навч.посіб.-Київ.: Ніка-Центр.2010 – 294с.
5. Машков В.Н.Дифференціальна психологія человека:Уч.пособ.:С.-П.:Питер.2008. - 288с.
6. Палій А.А.. Дифференціальна психологія:Навч.посіб.-Київ.: «Академвидав».2010. - 430с.
7. Нартова-Бочавер С.К. Дифференціальна психологія: Уч.пособ.-М.: Флінта, Московський психолого-соціальний інститут,2006. - 270с.
8. Психологічна енциклопедія. Упорядник Степанов О.М.-Київ.: «Академвидав».2006. - 424с.
9. Рабочая книга школьного психолога / Виктор Шапарь, Александр Тимченко, Валерий Швыденко.-М.:АСТ; Харьков:Торсинг,2007.- 672с.
10. Практическая психология в тестах / Состав. Р.Римская, С.Римский.-М.:АСТ,2000.-394с.
11. Серія:Психологічний інструментарій.

Індивідуальне навчально-дослідне завдання:

- 1.Ілюстрації гендерних особливостей людей.
- 2.Методика діагностики рівня невротизації Л.І.Васермана.
- 3.Методика діагностики рівня емпатійних здібностей В.В.Бойко.

Семінарське заняття №10

Тема. Людина і професія.

План

1. Взаємодія психології праці і диференційної психології.
2. Класифікація професій і професіографія.
3. Спрямованість особистості в структурі індивідуальності.
4. Індивідуальний стиль діяльності.
5. Професійні типології.
6. Професійні інтереси та їх діагностика.
7. Професійна самореалізація чоловіків і жінок.

Основні поняття : професія, індивідуальний стиль, професіографія, професійна типологія, самореалізація .

Основна література:

1. Анастаси А. Дифференциальная психология.-М.: Апрель-Пресс, 2001.- 745 с.
2. Анастаси А. Психологическое тестирование: В 2-х кн.: Пер. с англ.-М.: Педагогика, 1982. – 678 с.
3. Балл Г.О. та ін. Психологія праці та професійної підготовки особистості: Навч. Посіб. – Хмельницький: ТУП, 2001. – 330 с.
4. Малхазов О.Р. Психологія праці: Навч. посіб.- Київ: Центр учбової літератури, 2010. – 206 с.
5. Палій А.А.. Дифференціальна психологія: Навч. посіб.- Київ.: «Академвидав». 2010. 430с.
6. Нартова-Бочавер С.К. Дифференциальная психология: Уч.пособ.-М.: Флинта, Московский психолого-социальный институт, 2006. 270с.
7. Машков В.Н. Дифференциальная психология человека: Уч.пособ.: С.-П.: Питер. 2008. 288с.
8. Психологічна енциклопедія. Упорядник Степанов О.М.- Київ.: «Академвидав». 2006. 424с.
9. Рабочая книга школьного психолога / Виктор Шапарь, Александр Тимченко, Валерий Швыденко.- М.: АСТ; Харьков: Торсинг, 2007.- 672с.
10. Практическая психология в тестах / Состав. Р. Римская, С. Римский.- М.: АСТ, 2000.- 394с.

11. Серія:Психологічний інструментарій.

Індивідуальне навчально-дослідне завдання:

- 1.Методика діагностики оцінки самоконтролю і спілкування.
- 2.Методика виявлення «Комунікативних та організаторських нахилів» (КОС-2).
- 3.Методика ДДО Клімова Є.А.
- 4.Методика діагностики особистості на мотивацію до успіху Т.Елерса.
- 5.Методика «цінносних орієнтацій »М.Рокіча.

Семінарське заняття №11

Тема. *Людина та інші люди.*

План

1. Орієнтації особистості і стратегії спілкування.
2. Стиль спілкування в структурі індивідуальності.
3. Стилі лідерства.
4. Стилі педагогічного спілкування.
5. Стилі батьківського виховання.
6. Соціально значима діяльність та її варіації.
7. Варіативність поведінки з відхиленням та асоціальна поведінка.
8. Варіації моральної свідомості.
9. Особливості моральної свідомості у чоловіків і жінок.

Основні поняття : Стать, ідентичність, стиль спілкування,свідомість, поведінка з відхиленням та асоціальна поведінка.

Основна література:

1. Палій А.А.. Диференціальна психологія:Навч. посіб.- Київ.: «Академвидав», 2010. - 430с.
2. Нартова-Бочавер С.К. Дифференциальная психология: Уч. пособ.-М.: Флинта, Московский психолого-социальный институт, 2006. - 270с.
3. Анастаси А. Дифференциальная психология.-М.: Апрель-Пресс, 2001. - 745с.

4. Анастаси А. Психологическое тестирование: В 2-х кн.: Пер. с англ.-М.: Педагогика, 1982. - 678с.
5. Машков В.Н. Дифференциальная психология человека: Уч. пособ.: С.-П.: Питер, 2008. - 288с.
6. Психологічна енциклопедія. Упорядник Степанов О.М.-Київ.: «Академвидав», 2006. - 424с.
7. Рабочая книга школьного психолога / Виктор Шапарь, Александр Тимченко, Валерий Швыденко.-М.: АСТ; Харьков: Торсинг, 2007.- 672с.
8. Практическая психология в тестах / Состав. Р. Римская, С. Римский.-М.: АСТ, 2000.- 394с.
9. Серія: Психологічний інструментарій.

Індивідуальне навчально-дослідне завдання:

1. Методика діагностики міжособистісних стосунків Т. Лірі.
2. Методика Рене Жіля.
3. Методика діагностики батьківського відношення А.Я. Варга і В.В. Століна.
4. Методика діагностики міжособистісних і міжгрупових відношень (соціометрія) Дж. Морено.
5. Методика діагностики схильності особистості до конфліктної поведінки К. Томаса.

Семінарське заняття №12

Тема. *Стильові особливості індивідуальності.*

План

1. Поняття життєвого стилю в психології.
2. Індивідуальний стиль у вітчизняній психології.
3. Я-концепція як основа життєвого стилю.
4. Поняття психологічного переборення і його варіації.
5. Поняття когнітивного стилю в психології індивідуальності.
6. Стиль життя і самоактуалізація.

Основні поняття : когнітивний стиль, стиль спілкування, свідомість, поведінка з відхиленням та асоціальна поведінка, життєвий стиль, самоактуалізація., установка,

імпульсивність, рефлексивність, евристичні можливості, психологічні переборення.

Основна література:

1. Палій А.А.. Диференціальна психологія: Навч. посіб.-Київ.: «Академвидав», 2010. - 430с.
2. Нартова-Бочавер С.К. Дифференциальная психология: Уч.пособ.-М.: Флинта, Московский психолого-социальный институт, 2006. - 270с.
3. Анастаси А. Дифференциальная психология.-М.: Апрель-Пресс, 2001. - 745с.
4. Анастаси А. Психологическое тестирование: В 2-х кн.: Пер. с англ.-М.: Педагогика. 1982. 678с.
5. Машков В.Н. Дифференциальная психология человека: Уч. пособ.: С.-П.: Питер, 2008. - 288с.
6. Психологічна енциклопедія. Упорядник Степанов О.М.-Київ.: «Академвидав», 2006. - 424с.
7. Рабочая книга школьного психолога / Виктор Шапарь, Александр Тимченко, Валерий Швыденко.- М.: АСТ; Харьков: Торсинг, 2007.- 672с.
8. Практическая психология в тестах / Состав. Р. Римская, С. Римский.-М.: АСТ, 2000.- 394с.
9. Серія: Психологічний інструментарій.

Індивідуальне навчально-дослідне завдання:

1. Методика діагностики перешкод у встановленні емоційних контактів.
2. Підберіть ілюстрації для кожного виду психологічного переборення з галузі науки і мистецтва.
3. Методика діагностики спрямованості особистості Б. Баса.
4. Методика діагностики оцінки самоконтролю у спілкуванні М. Снайдера.

Питання на самостійне опрацювання

1. Особистість як предмет дослідження диференціальної психології.
2. Індивідуально-інтегральна біопсихосоціальна характеристика людини.
3. Загальні принципи диференціально-психологічного аналізу.
4. Психодіагностичне вимірювання людських відмінностей.
5. Індивідуальна специфіка психічних процесів.
6. Координати індивідуальності людини.
7. Темперамент — психобіологічна основа особистості.
8. Диференціальна психофізіологія - новий розділ науки про індивідуально-типологічні відмінності.
9. Здібності та інтелект.
10. Інтелект в структурі індивідуальних властивостей.
11. Стиль людини: способи взаємодії зі світом.
12. Стиль діяльності: нові підходи та аспекти.
13. Суб'єктивна картина життєвого шляху особистості.
14. Ієрархічна модель індивідуальності людини.
15. Людина в групі.
16. Соціоекономічний статус індивідуальності.
17. Етнокультурний фактор детермінації групових відмінностей.
18. Диференціальна психіатрія і психотерапія.
19. Феномен креативності.
20. Типові зміни суб'єктивної реальності.
21. Параметри індивідуальної самосвідомості — способи інтерпретації подій.
22. Людина в контексті ситуації.
23. Професійна компетентність і життєва успішність.
24. Стиль життя особистості.
25. Саморегуляція як фактор загальної обдарованості.
26. Темперамент та інтелект: загальні і спеціальні фактори розвитку.
27. Індивідуальний емоційний стиль.
28. Здібності та індивідуальність.
29. Психологія індивідуальних відмінностей.
30. Стильові характеристики мислення.

Індивідуальні навчально-дослідні завдання:

1. Діагностувати рівні прояву пізнавальної сфери у дітей(школярів, дорослих) однакового віку і статі.
2. Написати повідомлення щодо прикладів психологічної норми.
3. Написати реферат по темі дослідження біографії видатних психологів, основоположників диференціальної психології.
4. Дослідити індивідуальні особливості людини, використовуючи різноманітні методи дослідження (7 методик).
5. Створити геніанологічне дерево власної родини.
6. Провести дослідження за методикою багатофакторного дослідження особистості.
7. Опитувальник Шмішека.
8. Тест «Автопортрет», «Малюнок сім'ї», «Неіснуюча тварина».
9. Опитувальник структури темперамента за Русаловим В.М.
10. Опитувальник Айзенка Г.-Ю.
11. Методика Шмішека для виявлення акцентуації характеру і темперамента.
12. Диференціально-діагностичний опитувальник (ДДО).
13. Методика багатофакторного дослідження особистості за Р.Кеттеллом.
14. Визначення нахилу до фрустрації при допомозі коміксів (методика Розенцвейга).
15. Вербальний тест Айзенка.
16. Методика Амтхауера.
17. опитувальник Міні-Мульт.
18. Методика Равена (тест «Прогресивні матриці»).
19. Методика «Числові ряди» (дитячий варіант).
20. Дослідити інтроверсію та екстроверсію.
21. Діагностика акцентуацій особистості за почерком (методика Фармагей О.І.).
22. Методика диференціальної діагностики депресивних станів Зунге.
23. Методика диференціальної діагностики депресивних станів В.А.Жмурова.

24. Методика диференціальної діагностики потреби у пошуку відчуттів М.Цукермана.
25. Методика визначення типу характеру за Юнгом К.
26. Ілюстрації гендерних особливостей людей.
27. Методика діагностики рівня невротизації Л.І.Васермана.
28. Методика діагностики рівня емпатійних здібностей В.В.Бойко.
29. Методика діагностики оцінки самоконтролю і спілкування.
30. Методика виявлення «Комунікативних та організаторських нахилів» (КОС-2).
31. Методика ДДО Клімова Є.А.
32. Методика діагностики особистості на мотивацію до успіху Т.Елерса.
33. Методика діагностики міжособистісних стосунків Т.Лірі.
34. Методика Рене Жіля.
35. Методика діагностики батьківського відношення А.Я.Варга і В.В.Століна.
36. Методика діагностики міжособистісних і міжгрупових відношень (соціометрія) Дж.Морено.
37. Методика діагностики схильності особистості до конфліктної поведінки К.Томаса.
38. Методика «цінносних орієнтацій» М.Рокіча.
39. Методика діагностики перешкод у встановленні емоційних контактів.
40. Підберіть ілюстрації для кожного виду психологічного переборення з галузі науки і мистецтва.
41. Методика діагностики спрямованості особистості Б.Баса.
42. Методика діагностики оцінки самоконтролю у спілкуванні М.Снайдера.

Література

Основна

1. *Акимова М.К.* Интеллектуальные тесты // Психология индивидуальных различий. Тексты. — М., 1982. — С. 122-128.
2. *Ананьев Б.Г.* Строение характера // Психология индивидуальных различий. Тексты. — М., 1982. — С. 172-178.
3. *Анастаси А.* Дифференциальная психология. — М.: Апрель-Пресс, 2001. — 745 с.
4. *Анастаси А.* Психологическое тестирование. Кн. 1 и 2. — М.: Педагогика, 1982.
5. *Волков П.* Разнообразие человеческих миров. — М., Аграф, 2000. — 512 с.
6. *Ганнушкин П.Б.* Клиника психопатий... // Психология индивидуальных различий. Тексты. — М., 1982. — С. 262-269.
7. *Гозман Л.Я., Кроз М.В., Латинская М.В.* Самоактуализационный тест. — М., 1995.
8. *Грановская Р.М.* Элементы практической психологии. — Л., 1988.
9. *Гриншпун И.Б.* Введение в психологию, — М.: Международная педагогическая академия, 1994. — 146 с.
10. *Гуревич К.М.* Проблема социального и биологического в дифференциальной психофизиологии // Психология индивидуальных различий. Тексты. — М., 1982. — С. 53-58.
11. *Егорова М.С.* Психология индивидуальных различий. — М.: Планета детей, 1997. 325 с.
12. *Зинченко В.П., Мамардашвили М.К.* Об объективном методе в психологии // Вопросы философии. — 1977. — № 7. — С. 109-125.
13. *Кант И.* О темпераменте // Психология индивидуальных различий. Тексты. — М., 1982. — С. 148—152.
14. *Ковалев А.Г., Мясищев В.Н.* Темперамент и характер // Психология индивидуальных различий. Тексты. — М., 1982. — С. 167-171.
15. *Кон И.С.* Психология половых различий // Психология индивидуальных различий. Тексты. — М., 1982. — С. 78-83.

16. *Крайг Г.* Психология развития. — СПб.: Питер, 2000. — 980 с.
17. *Кречмер Э.* Строение тела и характер // Психология индивидуальных различий. Тексты. — М., 1982. — С. 219-247.
18. *Лазурский А.Ф.* Классификация личностей // Психология индивидуальных различий. Тексты. — М., 1982. — С. 179-198.
19. *Леонгард К.* Акцентуированные личности. — Ростов/н/Д.: Феникс, 2000. — 530 с.
20. *Левитов Н.Д.* Проблема характера в современной психологии // Психология индивидуальных различий. Тексты. — М., 1982. — С. 69-73.
21. *Лейтес Н.С.* Одаренные дети // Психология индивидуальных различий. Тексты. — М., 1982. — С. 140-147.
22. *Леонтьев А.Н.* Индивид и личность // Психология индивидуальных различий. Тексты. — М., 1982. — С. 15-20.
23. *Либин А.В.* Дифференциальная психология: на пересечении европейских, российских и американских традиций. — М.: Смысл, 1999. — 534 с.
24. *Личко А.Е.* Типы акцентуаций характера и психопатий у подростков. — М.: ЭКСМО, 1999. — 407 с.
25. *Машков В.Н.* Основы дифференциальной психологии. — СПб.: Изд-во С.-Петербургского ун-та, 1998. — 132 с.
26. *Мейли Р.* Факторный анализ личности // Психология индивидуальных различий. Тексты. — М., 1982. — С. 84-100.
27. *Мерлин В.С.* Отличительные признаки темперамента // Психология индивидуальных различий. Тексты. — М., 1982. — С. 160-166.
28. *Небылицын В.Д.* Основные свойства нервной системы человека. — М., 1966.
29. *Небылицын В.Д.* Темперамент // Психология индивидуальных различий. Тексты. — М., 1982. — С. 153-159.
30. *Павлов И.П.* Общие типы высшей нервной деятельности животных и человека // Психология индивидуальных различий. Тексты. — М., 1982. — С. 21-23.
31. Психология конституциональных различий у У. Шелдона (резюме) // Психология индивидуальных различий. Тексты. — М.,

1982. — С. 248-251.

32. *Равич-Щербо И.В.* Исследование природы индивидуальных различий методом близнецов // Психология индивидуальных различий. Тексты. — М., 1982. — С. 101-121.

33. *Равич-Щербо И.В., Марютина Т.М., Григоренко Е.Л.* Психогенетика. — М.: Аспект Пресс, 1999. — 445 с.

34. Роль среды и наследственности в формировании индивидуальности человека / Под ред. И.В. Равич-Щербо. — М.: Педагогика, 1988. — 330 с.

35. *Русалов В.Н.* Опросник структуры темперамента. — М.: Смысл, 1992. — 37 с.

36. Современная психология / Под ред. В.Н. Дружинина. — М.: Инфра+, 2000.

37. Способности и склонности: комплексные исследования / Под ред. Э.А. Голубевой. — М.: Педагогика, 1989. — 200 с.

38. *Теплое Б.М.* Современное состояние вопроса о типах высшей нервной деятельности человека и методика их определения // Психология индивидуальных различий. Тексты. — М., 1982. — С. 24—31.

39. *Теплое Б.М.* Способности и одаренность // Психология индивидуальных различий. Тексты. — М., 1982. — С. 129-139.

40. *Теплое Б.М.* Типологические свойства нервной системы и их значение для психологии // Психология индивидуальных различий. Тексты. — М., 1982. — С. 32-38.

41. *Шелдон У.* Анализ конституциональных различий по биографическим данным // Психология индивидуальных различий. Тексты. — М., 1982. — С. 252-261.

42. *Шнейдер Л.Б.* Основы психодиагностики. Ч. 1. — М., 1995.

43. *Штерн В.* Дифференциальная психология и ее методические основы. — М.: Наука, 1998. — 335 с.

44. *Юнг Г.-К.* Психологические типы. — СПб.: Ювента; М.: Прогресс, 1995. — 711 с.

Юнг Г.-К. Психология бессознательного. — М.: Канон, 1994. — 330 с.

Література

Допоміжна

1. *Акимова М.К.* Динамические характеристики нервной системы и проблема природных задатков способностей // Вопросы психологии. — 1980. — № 3. — С. 101-108.

2. *Антонян Ю.М., Гульдман В.В.* Криминальная патопсихология. — М., 1991.

3. *Асмолов А.Г.* Личность как предмет психологического исследования. — М., 1984.

4. *Березин Ф.Б., Мирошников М.П., Соколова Е.Д.* Методика многостороннего исследования личности. — М.: Фолиум, 1994. — 173 с.

5. *Берне Р.* Развитие Я-концепции и воспитание. — М.: 1986. — 421 с.

6. *Битянова М.Р.* Социальная психология. — М.: МПА, 1994. — 105 с.

7. *Геллерштейн С.Г.* К вопросу о профессиональной типологии // История советской психологии труда. — М.: Изд-во МГУ. — С. 118-127.

8. *Геодакян В. А.* Теория дифференциации полов в проблемах человека // Человек в системе наук. — М.: Наука, 1989. — С. 171-189.

10. *Гуревич К.М.* Профессиональная пригодность и основные свойства нервной системы. — М., 1970.

11. *Годфруа Ж.* Что такое психология. Кн. 1 и 2. — М., 1992.

12. *Дмитриева М.Л., Крылов А.А., Нафткульев А.И.* Психология труда и инженерная психология. — Л.: Изд-во ЛГУ, 1979. — 220 с.

13. *Дольник В.Р.* Жизнь — разгадка пола или пол — разгадка жизни? // Химия и жизнь. — 1995. — № 9-12.

14. *Дорфман Л.Я.* Стили активности — методологические и теоретические предпосылки интегрального подхода // Стили человека: психологический анализ / Под ред. А.В. Либина. — М.: Смысл. 1998. — С. 34-51.

15. *Дружинин В.Н.* Психологическая диагностика способностей: теоретические основы. Ч. 1 и 2. — Саратов,

1990.

16. *Зимняя ИА.* Педагогическая психология. — Ростов/н/Д.: Феникс, 1997. — 780 с.

17. *Знаков В.В.* Самооценка правдивости и понимание субъектом честности // Психологический журнал. — Т. 14. — № 5. — С. 13-23.

18. *Климов ЕА.* Индивидуальный стиль деятельности в зависимости от типологических свойств нервной системы. — Казань, 1969.

19. *Кондратенко В.Т.* Девиантное" поведение у подростков. — Минск, 1988.

20. *Кочубей Б.И.* Исследования по психогенетике человека // Вопросы психологии. — 1982. — №1. — С. 134-140.

21. Краткий психологический словарь. — М., 1985.

22. *Лейтес Н.С.* Теплов и психология индивидуальных различий // Вопросы психологии. — 1982. — Т. 4. — С. 37-50.

23. *Леонтьев А.Н.* Избранные психологические произведения. Т. 1 и 2. — М., 1983.

24. *Леонтьев ДА,* Тест смысложизненных ориентации (СЖО). — М., 1992.

25. *Лефевр В А.* От психофизики к моделированию души // Вопросы философии. — 1990. — № 7. — С. 25-32.

26. *Литвак М.Е.* Предисловие // К. Леонгард. Акцентуированные личности. — Ростов/н/Д.: Феникс, 2000. — С. 3-26.

27. Лучшие психологические тесты. — Петроком, 1992.

28. *Маркова А.К., Никонова А.Я.* Психологические особенности индивидуального стиля деятельности учителя // Вопросы психологии. — 1987. — № 5.

29. *Мак-Вильяме Н.* Психоаналитическая диагностика. — М.: Класс, 2001. — 472 с.

30. *Мельников В.М., Ямпольский Л.Т.* Введение в экспериментальную психологию личности. — М., 1985.

31. *Мерлин В.С.* Очерк интегрального исследования индивидуальности. — М., 1968.

32. *Мешкова Т.Л.* Онтогенез функциональной асимметрии мозга человека // Вопросы психологии. — 1982. — № 4. — С. 144-151.

33. *Мухина В.С.* Возрастная психология. — М.: Академия, 2000. — 453 с.
34. Психологическое самообразование: читая зарубежные учебники. — М., 1992.
35. *Обухова Л.Ф.* Возрастная психология. — М., 1999. — 445 с.
36. *Орлов А.Б.* Психология личности и сущности человека: парадигмы, проекции, практики. — М., 1995. — 142 с.
37. *Рейковский Я.* Просоциальная деятельность и понятие собственного «Я» // Вестник МГУ. — Сер. 14. Психология. — 1981. — № 1.
38. *Робер М.-А., Тильман Ф.* Психология индивида и группы. — М., 1988.
39. *Рубинштейн С.Л.* Проблема способностей и вопросы психологической теории // Психология индивидуальных различий. Тексты. — М., 1982. — С. 59-68.
40. *Русалов В.М.* Пол и темперамент // Психологический журнал. — Т. 14. — 1993. — № 6. — С. 55-64.
41. *Русалов В.М.* Психология и психофизиология индивидуальных различий: некоторые итоги и ближайшие задачи системных исследований // Психологический журнал. — 1991. — № 5. — Т. 12. — С. 3-16.
43. *Русалов В.М.* Теоретические проблемы построения специальной теории индивидуальности человека // Психологический журнал. — 1986. — Т. 7. — № 4. — С. 23—35.
44. *Флоренская Т.А.* Диалог в практической психологии. — М.: ИПАН, 1991. — 244 с.
45. *Франкл В.* Человек в поисках смысла. — М., 1982.
46. *Фуко М.* Забота о себе. История сексуальности. — Киев; М., 1998. — 283 с.
47. *Хорни К.* ЛСенская психология. — СПб., 1993. — 220 с.
48. *Хорни К.* Невроз и развитие личности. — М., 1996.
48. *Хъелл Л., Зиглер Д.* Теории личности. — СПб.: Питер, 2001. — 602 с.
49. *Черноушек М.* Психология жизненной среды. — М., 1989.
50. *Шрейдер Ю.Л.* Человеческая рефлексия и две системы этического сознания // Вопросы философии. — 1990. — № 7.
51. *Эйдемиллер Э.Г., Юстицкис В.* Психология и психотерапия

семьи. — СПб.: Питер, 2000. — 656 с.

52. *Эриксон Э.* Идентичность: юность и кризис. — М.: Прогресс, 1996. — 338 с.

53. *Эстес К.П.* Бегущая с волками. Женский архетип в мифах и сказаниях. — М.: София, 2001. — 495 с.

54. *Этическая мысль* 1988. — М., 1988.

55. *Эфроимсон В.П.* Предпосылки гениальности (Биосоциальные факторы повышенной умственной активности) // *Человек.* — 1997. — № 2—6; 1998. — № 1.

Словник основних понять

Акцентуація — варіанти норм, при яких окремі риси вдачі надмірно посилені, унаслідок чого виявляється виборча уразливість відносно певного роду психогенних дій при хорошій стійкості до інших (по А.Е. Лічко).

Акцептор дії (передбачення) — основне поняття учення П.К. Анохіна про функціональну систему породження і корекції будь-якого поведінкового акту.

Аналіз продуктів діяльності (творчості) — опосередковане вивчення психологічної реальності через распредмечивание (відновлення діяльності по її результату).

Ананказми (від греч. *ананке* — доля, примушення) або *обсессии* (від лати. блокада, облога) — спонтанні, такі, що йдуть зсередини нав'язливі переживання і дії, які, на відміну від фобій, не вимагають для свого виникнення якихось конкретних умов.

Анкетування — отримання інформації на підставі відповідей на спеціально підготовлені питання.

Анулювання — вторинний психологічний захист, спроба зрівноважити деякий афект за допомогою відношення або поведінки, що магічно його знищує; наступник типу захисту «всемогутній контроль».

Асоціальною називається поведінка, направлена на руйнування або завдання шкоди існуючим соціальним системам (по Я. Рейковському).

Астенік, або лептосоматик — «худий і високий».

Атлетик — «здоров'як» з добре розвиненою мускулатурою, високого або середнього зростання.

Аутизм — відхід в себе, в свої переживання від зовнішнього світу; аутизм як стан властивий кожній людині.

Аутистичност' — природна схильність відчувати рух своєї душі більш менш самостійним від тіла в своєму походженні, відчувати свою душу «самособойной» (аутистичес-кой) частинкою вічного Духу, правлячого миром (по М.Е Бурхливу). Відривши від реальності, що приводить до ідеалістичного світовідчуження

Аутичність — враження зовнішньої замкнутості, причиною якої є не відсутність комунікативних навиків, а душевні якості і мотиви.

Бесіда — метод отримання нової інформації за допомогою вільного спілкування з людиною.

Біогенетичні теорії — учення, в яких формування індивідуальності розуміється як зумовлене природженими і генетичними завдатками.

Біографічний і автобіографічний методи — опис розвитку людини впродовж тривалого періоду часу, засноване на безпосередніх враженнях і ретроспективному досвіді.

Валідність експерименту — придатність, що розуміється як відповідність цілей, методів і результатів. Ступінь наближення даного експерименту до нескінченного бездоганного експерименту.

Час реакції — час між сприйняттям подразника і відповіддю на нього; свідчить об процесуальності психіки.

Всеомогутній контроль — первинний психологічний захист, заснований на переконаності в можливості контролювати що все відбувається.

Гендерна роль — переживання себе хлопчиком або дівчинкою без усвідомлення перспектив своєї п'ятеролевої ідентичності; виникає у дитини в період раннього дитинства. Надалі підкріплюється тендерною схемою.

Гендерна схема — обумовлені підлогою норми поведінки, уявлення про перетворення хлопчика в чоловіка і дівчинки в жінку; є результатом когнітивного розвитку дитини і формується впродовж перших 6—7 років життя.

Геніальність — це інтелектуальна сила незвичайно високого типу, виняткова здібність до творчості, що вимагає уяви, оригінального мислення, винаходу або відкриття. Геніальність значною мірою обумовлена генетичними механізмами, виявляється в надконцентрації на значущій діяльності і нерідко супроводжується порушеннями фізичного і психічного здоров'я.

Генограмма — варіант генеалогічного методу, в якому, разом з відносинами спорідненості, фіксують психологічні відносини

Графологія — область психогностики, наука про почерк, що діагностує ознаки індивідуальності по написанню букв, нахилу, натиску і іншим характеристикам точних рухів людини. Більше інших нею займався абат Мішон.

Гуманітарна парадигма пізнання — система усвідомлюваних і неусвідомлюваних установок, що орієнтуюча на унікальність даного явища, спирається на досвід одиничних випадків, не ставить перед собою завдань статистичного підтвердження достовірності даних, використовує разом з понятійним апаратом мову символів. Гуманітарна парадигма завжди історична — тобто прагне до розгляду явища в його становленні, аналізу і прогнозу наслідків.

Дії — феномени, що володіють тимчасовою протяжністю (у термінології В. Штерна).

Деперсоналізація — нездатність переживати почуття, адекватні ситуації; відчуття своєї емоційної зміненої.

Депресивні стани — стани пригніченого настрою і пригнічення потреб. По До. Ясперсу, виділяють депресивні *реакції* — психологічно зрозумілі відповіді на життєві стреси, актуальні для людини незалежно від його початкового настрою, і *фази* — стани, що виникають самі по собі, ендогенно, як загострення важких особливостей характеру.

Дефензивність — прагнення людини при зустрічі з життєвими труднощами займати унікаючу або оборонну позицію.

Діатетическая пропорція (пропорція настрою) — по Э. Кречмеру, суміш радості і смутку, зазвичай властива настрою циклоїда.

Динамічність нервової системи — швидкість утворення умовних реакцій.

Дісгармонічний інфантизм — результат нерівномірності розвитку, що приводить до поєднання підкреслено дитячих і дорослих рис.

Дисоціація — примітивний психологічний захист, що полягає в утворенні множинної особи, здатної реагувати однієї з своїх частин, приводячи до слабкої передбаченості поведінки.

Дисфорія (від греч. досада, роздратування) — особливий стан психіки, що складається з похмуро-тужливого настрою, тривожної підозрливості і похмурої злобноватості.

Диференціальна когнітологія — область психології здібностей, звернена до проблеми генезису креативності (творчих здібностей, талановитості, геніальності людини).

Диференціальна психологія — галузь науки, що вивчає психологічні відмінності між індивідами і групами людей, а також природу, джерела і наслідки цих відмінностей (наука про закономірності психічного варіювання). Поняття введене В. Штерном в 1900 році.

Диференціальна психофізіологія — наука про індивідуальні особливості психіки людини з погляду їх обумовленості властивостями нервової системи.

Дневниковий метод — опис розвитку і поведінки людини, проведене протягом тривалого часу експертом (батьками, вихователем, колегою).

Двофакторні теорії психічного розвитку (конвергенції двох чинників) — учення, в яких розвиток розуміється як результат взаємодії природжених структур і зовнішніх впливів.

Природничонаукова парадигма пізнання — система усвідомлюваних і неусвідомлюваних установок, що проголошує необхідність отримання об'єктивних, узагальнених, представлених в поняттях знань, прагнуча до встановлення причинно-наслідкових закономірностей при опорі на дані експерименту. Генезис властивостей і закономірностей розглядається не завжди.

Ідентифікаційна модель середових впливів на інтелект: найбільш висока кореляція спостерігається між дитиною і родичем, предметом його ідентифікації, що є (Макаські і Кларк).

Ідентифікація — вторинний психологічний захист, що полягає в ототожненні себе з іншою людиною або його окремими рисами.

Ідіографічний підхід в науці затверджує як основну цінність індивідуальні особливості явища, застосовує метод окремих випадків.

Ізоляція — вторинний психологічний захист, що виявляється у відділенні відчуттів від роздумів.

Інтелектуалізація — вторинний психологічний захист, що приводить до відділення афекту від інтелекту при формальному збереженні відчуттів.

Імпульсна рефлексивність — тенденція до більш менш розгорненого аналізу завдання перед ухваленням рішення, кількість понять, які людина використовує для вирішення проблеми.

Імпунітивна реакція — відвернення від конфлікту і знецінення його значення.

Інтрапунітивна реакція — звинувачення самого себе.

Інтроверсія — рефлексія, препятствие контакту з об'єктами, сумнів і недовіра до них (по До.-Г. Юнгу). Утруднення в спілкуванні (по Г.Ю. Айзенку).

Індивід — це фізичний носій психологічних характеристик людини.

Інтегральна індивідуальність — особлива форма буття окремої людини, саморегульована біосоціальна система багаторівневих зв'язків, в рамках якої він живе і зберігає цілісність і тотожність самому собі в умовах безперервних зовнішніх і внутрішніх змін (по В.С. Мерліну).

Інтерв'ю — особлива форма *бесіди*, при якій один з партнерів є лідером, а інший — відомим.

Індивідуальний стиль діяльності — це стійка система прийомів і способів діяльності, обумовлена особистими якостями людини і що є засобом ефективного пристосування до об'єктивних обставин. Це фенотипічна (що набуває прижиттєво) якість, що виникає на основі властивостей нервової системи у відповідь на вимоги типів діяльності,

звичних для суб'єкта; інтегральний ефект взаємодії людини з середовищем.

Интроекция — примітивний психологічний захист, в результаті якого що йде ззовні помилково сприймається як що приходить зсередини; зазвичай зустрічається разом з проекцією і проектною ідентифікацією.

Іпсилатеральний — розташований в тій же півкулі.

Кваліфікаційний профіль — частина професіограми, в якій кількісно визначені необхідні працівникові якості.

Когнітивний стиль в широкому сенсі слова — спосіб переробки інформації, її отримання, зберігання і використання.

Компартменталізація (роздільне мислення) — вторинний психологічний захист, завдання якого полягає в можливості конфліктуючим станам співіснувати без відчуття сорому або тривоги.

Компул'сії — нав'язливі, наполегливі, небажані дії.

Контрлатеральний — розташований в протилежній півкулі.

Кристалізований інтелект — це широка область інтелекту, що включає вміння формулювати думки, аналізувати проблеми і будувати узагальнення. Цей тип інтелекту розвивається з досвідом і освітою, спирається на обізнаність і прогресує впродовж всього життя людини (по Д. Хорну).

Лабільність нервової системи — швидкість виникнення і припинення нервових процесів.

Особа — системна якість індивіда, що набуває їм в ході культурно-історичного розвитку і що володіє властивостями активності, суб'єктності, упередженості, усвідомленості (по А.Н. Леонтьєву).

Локус контролю — схильність людини покладати відповідальність за те, що все відбувається з ним на зовнішні обставини або себе самого (поняття введене Дж. Роттером).

Інтерналі — люди з внутрішнім локусом контролю.

Екстернали — люди із зовнішнім локусом контролю.

Шезоморфний тип — що відрізняється могутнім складанням, має квадратну голову, широкі долоні і ступні, схильний до соматотонії.

Метод — в перекладі з грецького шлях (пізнання).

Метод генеалогічний — метод дослідження сімей і родоводів.

Метод моральних дилем — використання історій з незавершеним кінцем для діагностики рівня моральної свідомості людини і виявлення його здібності до моральної аргументації (використовувався Л. Кольбергом).

Методи апаратні призначені для вивчення психофізіологічних основ людської поведінки, вимагають лабораторних умов і спеціальних приладів; у практичній психодіагностиці використовуються рідко.

Методи інтроспективні — засновані на даних суб'єктивного досвіду.

Методи, констатуючі, — що фіксують актуальний стан явища, що вивчається.

Методи психогенетичні направлені на виділення чинників середовища і спадковості в індивідуальних варіаціях психологічних якостей.

Методи формують — ті, в яких кінцевий стан якості, що вивчається, або явища відрізняється від початкового.

Методи екстраспективні — що спираються на об'єктивний результат, доступний вимірюванню.

Моралізація — вторинний психологічний захист, що полягає у напрямі бажань в область моральних зобов'язань; зріліша версія захисту розщеплювання.

Мудрість — це експертна система знань, орієнтована на практичну сторону життя і дозволяюча виносити зважене сужденіє і давати корисні поради з життєво важливих або неясних питань (по П. Бальтесу).

Спостереження — цілеспрямоване систематичне сприйняття людини, за наслідками якої дається експертна оцінка.

Нав'язливості — різноманітні обтяжливі думки, переживання, дії, бажання, страхи, що нав'язуються людині проти його волі (по До. Вестфалю).

Надійність експерименту — стійкість результатів в часі.

Номотетический підхід в науці — прагнення до віддзеркалення загальних (типологічних) властивостей явищ і позначенню їх в термінах.

Норма — поняття, використовуване для оцінки темпу і змісту психічного розвитку людини. Заснована на статистичних даних, клінічних показниках, соціальних стереотипах і суб'єктивних очікуваннях людини; культурно обумовлена і міняє свій зміст.

Нормальні значення показників — розташовані в середній частині кривої нормального розподілу. Зазвичай їх більше, ніж субнормальних або супернормальних.

Ноогенне невротизація — невротизація, викликані фрустрацією екзистенціальних потреб (по В. Франклу).

Обдарованість можна розуміти як: 1) якісне своєрідне поєднання здібностей, що забезпечує успішність діяльності, 2) загальні здібності (на відміну від специфічних), що обумовлюють широту можливостей людини, 3) розумовий потенціал — інтелект, що припускає широту узагальнення, логічність (а не здібності до мистецтва), 4) сукупність завдатків, природних даних, що забезпечують початковий високий рівень в якій-небудь діяльності (наявність природжених передумов), 5) талановитість (умови для успіхів найвищого рівня).

Отреагування — вторинний психологічний захист, що полягає у виразі відносин перенесення за допомогою реальної поведінки, направленої на інший об'єкт.

Заперечення — первинний психологічний захист, що полягає у відмові визнавати наявність проблеми.

Пікнік — «широка і важка» людина.

Пластичність в структурі темпераменту — показник в'язкості або гнучкості мислення і поведінки, здатність перемикається з одного виду діяльності на іншій, прагнення до різноманітності (по В.М. Русалову).

Рухливість нервової системи — переробка знаків подразників, швидкість зміни збудження гальмуванням і гальмування збудженням. Ця властивість є основою навчаної.

Поворот проти себе (аутоагресія) — вторинний психологічний захист, що полягає в перенаправленні негативного афекту, що відноситься до зовнішнього об'єкту, на себе.

Полезависимість/полenezависижость — уміння чинити опір дії фонових ознак при виділенні фігури.

Статевий диморфізм — наявність відмінностей в анатомофізіологічних ознаках у чоловічих і жіночих особин.

Статевий дипсихизм — наявність відмінностей психічних якостей і процесів у представників різної підлоги.

Статевий дихрономорфізм — тимчасове неспівпадання прояву жіночих і чоловічих ознак.

Примітивна ідеалізація (і знецінення) — первинний психологічний захист, заснований на вірі, що якась всемогутня сила забезпечує захист.

Примітивна ізоляція — первинний психологічний захист, що полягає у відході в інший стан свідомості.

Проектна ідентифікація — примітивний психологічний захист, що є результатом проекції і інтроєкції.

Проекція — примітивний психологічний захист, в результаті якого внутрішнє помилково сприймається як що приходить ззовні; часто зустрічається разом з *інтроєкцією* і *проектною ідентифікацією*.

Професіограма — опис соціально-економічних, санітарно-гігієнічних, психологічних і інших особливостей професії.

Професійно значуща ознака — характеристика індивідуальності, яка має значення для успішності протікання даної професійної діяльності.

Просоціальна поведінка служить збереженню і зміцненню існуючих соціальних систем (по Я. Рейковському).

Психограма — характеристика вимог, що пред'являються професією до психіки людини.

Психологічні захисту — це глобальні, закономірні, здорові, адаптивні способи переживання миру, необхідні для того, щоб 1) уникнути або опанувати могутнім загрозливим відчуттям і 2) зберегти самоповагу. Захисту є результатом взаємодії темпераменту, природи стресів, що переживаються в ранньому дитинстві, зашит, засвоєних по зразках значущих інших, а також найбільш ефективних індивідуально вироблених зашит. *Первинні захисту*, згідно психоаналітичної традиції, мають справу з

межами між власним «Я» і зовнішнім світом, а *вторинні захисту* — з внутрішніми межами (між Его, Супер-его, Ид і ін.).

Психологічне подолання — це індивідуальний спосіб взаємодії з ситуацією відповідно до її власної логіки, значущості в житті людини і його психологічних можливостей.

Психогенетика — прикордонна з генетикою область психології, предметом якої є походження індивідуальних психологічних особливостей людини, роль середовища і генотипу в їх формуванні.

Психогностика — форма донаучного пізнання психіки людей, що виявляє і встановлює відносини між певними рухами, анатомічними характеристиками і особливостями характеру людини.

Психографія — розуміння і опис психіки.

Психологія — вивчення, пізнання психіки.

Психологія вікова — наука про особливості психічного розвитку людей, що знаходяться на різних вікових стадіях.

Психологія загальна — наука про вивчення загальних закономірностей психіки (включаючи психіку тварин).

Психологія соціальна розглядає особливості, що набувають людиною через його приналежність до деякої соціальної групи, великої або малої.

Психологія порівняльна — наука про особливості психіки живих істот, що знаходяться на різних ступенях еволюційних сходів, спирається на дані зоопсихології, займається проблемами антропогенезу і становлення людської свідомості; раніше цей термін використовували як синонім диференціальної психології.

Психестетическая пропорція — співіснування в одній людині надчутливості і холодності; особливість характеру шизоїдної людини (по Э. Кречмеру).

Розщеплювання вертикальне Его — примітивний психологічний захист, що виявляється в непослідовності відношення.

Раціоналізація — вторинний психологічний захист, що полягає в прагненні знайти розумне пояснення важкої ситуації.

Реактивна освіта — вторинний психологічний захист, що перетворює негативний афект в позитивний і навпаки.

Реверсія — вторинний психологічний захист, перемикальний відношення людини з суб'єкта на об'єкт і навпаки.

Регресія — вторинний психологічний захист, що полягає в зісковзуванні на ранішу стадію розвитку.

Репрезентативність експерименту — показність вибірки і відповідність її структури тій популяції, на яку розповсюджуються висновки експерименту.

Репресія (витіснення) — вторинний психологічний захист, суттю якого є те, що мотивоване забуває або ігнорування.

Самоактуалізація — це розгортання потенціалу особи з самого себе, з внутрішніх суперечностей і намірів (по А. Маслоу). Прагнення і здатність людини стати тим, чим він повинен стати, тобто відкрити своє покликання і реалізувати таланти і здібності.

Сексуалізація (инстинктуалізація) — вторинний психологічний захист, що полягає в схильності наповнювати еротичним змістом переносимі проблемні ситуації.

Сензитивний період — період особливої чутливості до розвитку завдатків здібностей або психічних функцій взагалі (по Н.С. Лейтесу).

Сиблінги — брати і сестри.

Сила (витривалість) нервової системи до збудження — це здатність витримувати тривале або таке, що часто повторюється збудження.

Сила нервової системи до гальмування — це здатність витримувати часто повторювану дію гальмівного подразника, що необхідне для створення диференціювань.

Симультанність — одномоментність.

Синдром Марфана — особлива форма диспропорційного гігантизму — резупьгаї системного дефекту сполучної тканини.

Синтал'ність — діапазон мінливості межі усередині групи (по Р. Кеттеллу).

Синтонність' — безпосередність, здатність реагувати на стан інших людей і відповідати їм в тон настрою.

Схильності — феномени, що мають хронічний і потенційний характер (у термінології В. Штерна).

Зсув — вторинний психологічний захист, що полягає в перенаправленні драйву або афекту з одного об'єкту на іншій, тому що його спрямованість спочатку ховається.

Соціогенетичні теорії — учення, в яких формування індивідуальності розуміється як обумовлене зовнішніми умовами (середовищем), а людина спочатку — чиста дошка.

Соціоетология — наука про інстинктивні основи соціальної поведінки.

Спеціальна теорія індивідуальності — це вчення про походження, функціонування і місце темпераменту в загальній структурі індивідуальних властивостей людини.

Здібності — індивідуально-психологічні особливості особи, що є умовою успішного виконання тієї або іншої продуктивної діяльності.

Середовище — ряд стимулів, на які індивід реагує протягом всього життя, що змінюється.

Зрізи «поперечні» — дослідження, що ведеться на окремих і різних за віком групах людей; термін введений А. Гезеллом.

Зрізи, «подовжні» (логнитюдные), — дослідження, що ведеться на одній і тій же вибірці протягом тривалого часу. Використовувалися в дослідженнях Щелованова, Фігуріна по фіксації щоденної поведінки дітей, щонайдовший, Боннський, лонгитюд продовжувався 60 років.

Стиль лідерства (керівництво) — спосіб управління групою або організацією, заснований на типовому методі ухвалення рішення (по До. Льовіну). Найчастіше виділяють стилі *автократичний* (авторитарний, директивний), *демократичний* (кооперативний, недирективний) і *вільний* (потурання). У сучасній психології управління виділяють також *зосереджений на поставленому завданні* («функцій напъныи» стиль) і *зосереджений на взаєминах в групі* («аф фективнъш» стиль), цілі яких відкриваються самими назвами.

Стиль життя — унікальне з'єднання черг, способів поведінки і звичок, що визначають неповторну картину існування людини (по А Адлеру). Стиль життя визначається проблемою (дефектом, вадою), в результаті якого виникає мета, що приводить до появи властивого людині індивідуального способу життя і що дозволяє

звільнитися від відчуття неповноцінності Адлер виділяв 4 стилі: *керівник, що бере, уникає і соціально корисний*.

Стиль спілкування — результат утворення стійких звичних зв'язків між домінуючими потребами, цілями, цінностями і способами спілкування, психологічна освіта, що формується в результаті взаємодії з іншими людьми і що є стійким способом реалізації певних мотивів.

Стиль батьківського виховання — спосіб дії на дітей, що характеризується рівнем контролю за їх поведінкою і емоційною теплотою відносин. Частіше за інших виділяють *авторитетний, авторитарний, ліберальний і індиферентний* стилі.

Стиль людини — стійка суб'єктний-специфічна система способів здійснення людиною різних видів активності; інтегральна характеристика формально-динамічної сфери індивідуальності, що виявляється в перевазі суб'єктом певної форми взаємодії з наочним або соціальним середовищем.

Сублімація — вторинний психологічний захист, що полягає в розрядці афектного імпульсу за допомогою конструктивної, творчої поведінки; вважається найбільш ефективним захистом.

Субнормальні значення — розташовані в області низьких значень кривої нормального розподілу.

Супернормальні значення — розташовані в області високих значень кривої нормального розподілу.

Текучий інтелект — це ті здібності, завдяки яким людина навчається всьому новому (т.е. пам'ять, індукція, сприйняття нових зв'язків і відносин і т.д.). Після закінчення юнацького віку його розвиток йде на спад. Текучий інтелект відображає біологічні можливості нервової системи — її працездатність і інтегративність (по Д. Хорну).

Темп в структурі темпераменту — це швидкість моторно-двигатель-них операцій (по В.М. Русалову).

Темперамент — закономірне співвідношення стійких індивідуальних особливостей особи, що характеризує різні сторони динаміки психічної діяльності. По В.М. Русалову, темперамент — психобіологічна категорія, одне з незалежних базових утворень психіки, що охоплює все багатство змістовних характеристик людини

Теорія «середньої людини» — статистично підтвержене соціологічне учення, згідно якому людина прагне поступати так, як поступають більшість людей.

Тестикулярна фемінізація (синдром Моріса) — спадкова нечутливість периферичних тканин до маскулінізующому дії чоловічого гормону семенників, внаслідок чого розвиток організму, що володіє чоловічим набором хромосом і семенниками, йде по жіночому напрямку.

Тестування — коротке, стандартизоване випробування, призначене для встановлення міжіндивідуальних, внутрішньодивідуальних або міжгрупових відмінностей.

Тривожність — схильність переживати реальні і уявні небезпеки, негативно забарвлене переживання внутрішнього неспокою, заклопотаності, необхідності пошуків, лихоманки, взбудораженості, перехідних в ажитацію, збудження, що часто має непродуктивний і демобілізуєчий характер.

Рівень домагань — ті цілі і завдання, які людина рахує для себе здійсненими.

Факторний аналіз — один з методів встановлення якостей, непіддатливих безпосередньому спостереженню.

Феномен — явище.

Фізіогноміка — область психогностики, в якій основою для прогнозу поведінки людини є риси особи, міміка і навіть просто зображення силуету людини. Заснована Лаватером.

Френологія (краніоскопія) — область психогностики, що визначає особливості людини за формою будови черепа. Розвивалася Галлем.

Фрустрація — вимушена відмова, особливий стан або внутрішній психічний конфлікт, що виникає при зіткненні особи з суб'єктивно непереборним препятствием на шляху до досягнення усвідомлюваної або неусвідомлюваної мети (термін введений З. Фрейдом).

Функціональна асиметрія і спеціалізація півкуль — характеристика розподілу психічних функцій між правою і лівою півкулями.

Фобії (від греч. *фобос* — страх, боязнь) — нав'язливі страхи конкретного змісту, що охоплюють людину лише в певній об-

становке і що зазвичай супроводжуються бурхливими вегетативними проявами (піт, серцебиття, утруднення дихання і ін.).

Характер — своєрідність складу психічної діяльності, що виявляється в особливостях соціальної поведінки особи і в першу чергу, — у відносинах до професії, людей, самому собі. Це індивідуальне поєднання стійких психічних особливостей людини, що обумовлюють типовий для даного суб'єкта спосіб поведінки в певних життєвих умовах і обставинах. Характер — це сукупність проявів особи на фрустрируючі ситуації, індивідуальний спосіб дозволу тривожності.

Характерологія — форма донаучного пізнання психіки людей, прагнуча звести відмінності між людьми до простих типів. Іноді термін використовують для позначення області диференціальної психології, присвяченої вивченню характеру.

Межа — це властива індивідуумові схильність вести себе схожим чином в широкому діапазоні ситуацій (по Р. Оллпорту)

Окзопсихика — відношення особи до зовнішніх об'єктів (природі, людям, духовним благам, душевному життю самої людини і ін.). Екзопсихика ідентична наочно-змістовним характеристикам психічного життя і завжди випробовує вплив середових умов (по А.Ф. Лазурському).

Експеримент — метод цілеспрямованого маніпулювання однією змінною і спостереження за результатами її зміни. Види експерименту: *лабораторний, камерний, природний, психолого-педагогічний, такий, що формує*. Експеримент може бути індивідуальним або груповим, короткостроковим або тривалим.

Екологічне середовище — система взаємодій людини і миру (по У. Бронфенбреннеру). Є системою з чотирьох концентричних структур. *Мікросистема* — структура діяльності, ролей і міжособових взаємодій в даному конкретному оточенні. *Мезосистема* — структура взаємовідношення два і більш за середовища. *Екзосистема* — середовище, в просторі якої відбуваються значущі події. *Макросистема* — цінності, закони і традиції культури, в якій живе суб'єкт.

Експозиційна модель середових впливів на інтелект: чим більше часу батьки і діти проводять разом, тим вище кореляція коефіцієнта інтелектуальності із старшим родичем (Зайонч і Маркус).

Екстраверсія — обращенность до об'єктів навколишнього або внутрішнього світу (по К.Г. Юнгу). Ваблення до людей і здатність легко вступати з ними в контакт (по Г.Ю. Айзенку).

Екстрапунітивна реакція — звинувачення інших людей і зовнішніх обставин.

Ектоморфний тип — худий і високий, такий, що володіє слабким розвитком внутрішніх органів, худюю особою, вузькою грудною кліткою, тонкими довгими кінцівками, зазвичай відрізняється церебротонией.

Емоційність в структурі темпераменту — міра чутливості до розбіжності реального і бажаного результату (по В.М. Русалову).

Ендоморфний тип — з великим животом, великою кількістю жирових відкладень на плечах і стегнах, слабкими кінцівками, проявляє схильність до висцеротонии.

Ендопсихика — основні психічні і психофізіологічні функції (чутливість, пам'ять, увага, мислення, уява, воля, швидкість і сила моторики і т.п.). Ендопсихика в цілому близька поняттю «Формально-динамічні характеристики»; в основному задається природженими біологічними механізмами (по А.Ф. Лазурському).

Ергічність в структурі темпераменту — бажання розумової і фізичної напруги, показник надлишку або недоліку сил (по В.М. Русалову).

Я-концепція — система найбільш загальних установок суб'єкта на саме себе. Виділяють різні модуси Я-концепція: реальне Я, ідеальне Я і так зване «дзеркальне Я» (Я в очах інших).

